

ANTIKA I ROMANTIKA

(Miodrag Kajtez: *Stalna postavka, Agora, Zrenjanin, Novi Sad, 2021*)

U pokušaju isticanja u odnosu na sve ostale učesnike savremenog domaćeg proznog polja, pojedini pisci odlaze u potpuno različite smerove i odlučuju se za potpuno neobične korake ne bi li skrenuli pažnju inače malobrojne publike, kritike i žirija relevantnih nagrada. Ti iskoraci mogu biti stilskog, formalnog, žanrovskog, kompozicionog, tematsko-motivskog, narativnog, idejnog ili nekog drugog karaktera, a njihova namera jeste da ponude neka drugačija viđenja prozne produkcije i eksperimentalnih dometa. Naravno, to što se određeni autori odlučuju za ovakav vid predstavljanja čitalačkoj publici ne znači nužno da će se njihovi tekstovi opisati kao kvalitetni ili uspeli, ali su oni svakako važni kao eksperimenti koji se svake godine, suprotno očekivanjima i pretpostavka, ipak pojave. U taj se korpus uslovno može svrstati i roman *Stalna postavka* Miodraga Kajteza koji pokušava da na adekvatan način poveže stilske, formalne i žanrovske inovacije koje su donekle poznate iz njegovih ranijih dela, ali koje su ovde kontekstualizovane na drugačiji način.

Veze koje se formiraju s njegovim ranijim opusom najjasnije su u komparativnom čitanju ovog i prethodnog romana, *Izložba*, iz 2015. godine. Slično kao i u romanima *Porno vežbe* (2001) i *Antiluftnost* (2010), u fokusu njegovog pripovedanja su savremeni junaci u savremenom dobu koji pokušavaju da reše svoje mnogobrojne probleme – egzistencijalne, ljubavne, finansijske, ideološke i druge – idući u manir hiper-realističkog života u kojem svaki aspekt stvarnosti postaje dodatno naglašen i analiziran. U *Izložbi*, autor se odlučio za jedinstven prostorni okvir jedne stambene zgrade predviđene za skoro rušenje, zbog čega njeni stanovnici pribegavaju rešenjima koja kao da su proizašla iz antičke drame i naginju ka *deus ex machina* maniru, čime se autor jasno opredeljuje za kritički pogled na svakodnevicu novog veka u kojoj se suštinska ljudska pitanja ne razlikuju od onih prisutnih nekoliko milenijuma ranije. Takođe, ovaj roman odlikuju mnogobrojne digresije, ekskursi, približavanje i odmicanje od glavnog toka radnje, delovi u kurzivu i zagradama, kao i jedno vrlo primetno i posve nedvosmisleno odbacivanje koherentne hronologije. Međutim, problematična mesta *Izložbe* krila su se mahom u preteranom autorskom poigravanju s osnovnim postavkama romanesknog izraza i veštački nametnutom potrebom za isticanjem polifoničnosti dela, zbog čega čitalac u nekoliko navrata može da izgubi uvid u tok radnje, te biva primoran da se dodatno zadržava na određenim delovima samo da bi, njihovim pažljivijim iščitavanjem, mogao da nastavi dalje.

Neke od ovih osobina – pre svega veza s antičkom dramom, preispitivanje žanrovskih okvira romana, polifonija i insistiranje na posvećenom čitalačkom praćenju – prisutne su i

u *Stalnoj postavci*, ali na još naglašeniji način. U pitanju je opet, kad je reč o junacima i mestu događaja, tekst koji se ograničava na nekolicinu protagonista i veći broj sporednih likova koji gravitiraju oko njih, dok se on prostorno usmerava najviše na gradsku sredinu koja bi se, dubinskom analizom, mogla dovesti u snažnu vezu s novosadskom, što ipak nije presudan faktor romana. U njegovom središtu su dva junaka intrigantnih identiteta i simbolički nabijenih imena – M. Kun i Janakis Heuris – koji već svojom pojavom skreću pažnju čitalaca i nameću se, na pozitivan ili negativan način, kao zapaženiji junaci u novijoj domaćoj produkciji. Njihov bogat društveni život odvija se u samom središtu gradskih aktivnosti i u neprestanoj je vezi s kulturnim i poslovnim prilikama koje određuju napredak tog prostora, zbog čega Kajtezovi protagonisti spadaju u kategoriju samohranog oca srednjih godina, i dalje zarobljenog u sopstvenoj prošlosti koja se odvijala između dva dijametralno suprotna, ali komplementarna domena, u javnim gradskih prostorima (klubovi, kafane, kupališta) i privatnim, intimnim prostorima svojih i tuđih spavaćih (i drugih) soba u kojima se dešavaju njegove mnogobrojne ljubavne avanture. Uz to, Kun je neprestano u pokušaju da uradi nešto od sopstvenog života i da mu udahne bilo kakav smisao, kako zbog toga što oseća pritisak godina koje su ostale iza njega, tako i zbog deteta kojem pokušava da se nametne kao kakva-takva očinska figura, iako s promenljivim uspehom. U mnogobrojnih epizodama u kojima se autor posvećuje njemu – naracija se skoro sve vreme odvija skokovito, u cikcak maniru između dvojice protagonista, ali se njihove živote priče takođe sreću i u tim prilikama se pripovedni okvir menja i spaja u jedan – u konstrukciji njegovog lika se mogu primetiti odlike pikarskog romana, nekada vrlo popularne forme koja je danas evoluirala u savremeni okvir u kojem je istaknuti pojedinac, mahom tipični autsajder ili *everyman*, doveden u neprestani niz uzbudljivih događaja koji ga vode ka nekom ranije utvrđenom cilju. Uz to, ovakav roman sadrži i kritički intoniranu notu i sarkastičan odnos prema svakodnevicu, što se u slučaju *Stalne postavke* primećuje u kritici ratnog stanja devedesetih i odjeka raspada SFRJ koji se osećaju u svakom segmentu društva (upečatljiva je, recimo, epizoda s ratnicima koji, na odsustvu, dolaze u urbani prostor i noćni klub u kojem se ističu kao uljezi). Sve ove avanture se, s vremenom, spajaju u jednu i nameću Kuna kao junaka koji je ipak prisilno stavljen u poziciju u kojoj se nalazi, bez naznake da u njoj uživa u potpunosti – njegova ljubavna priča takođe nosi antičku notu, ali izuzetne tragike, i stoga je svaki trenutak njegove sadašnjice obeležen gubitkom koji se on trudi da sakrije iza avanturističkog duha i ljubavnih poduhvata.

Što se tiče Heurisa, on je primer profitera, ali ne ratnog, mada se nalazi (i) u takvom okruženju, već svakodnevnog – kao profilisani tip lokalnog biznismena sumnjivog porekla i još sumnjivije prošlosti, on je preteča svih kasnijih „loših momaka“ koji su gangstersku odoru zamenili ručno krojenim odelima nove više klase. Verodostojnost ovog junaka nastaje iz aure nedodirljivosti koju Kajtez gradi za njega, kao i iz svih onih koji ga okružuju i koji, premda su svedeni na nivo karikature i kroki skice u kojoj je naznačeno tek nekoliko detalja važnih za karakterizaciju, rastu u svitu koja mu pomaže da ostvari svoje privatne i poslovne planove. Njegova supruga, usvojeni sinovi, advokat i mnoštvo skoro nevidljivih pomoćnika podređeni su Heurisu, pojavi s najevidentnijom aluzijom na grčki mit i trage-

diju. Njegov život odvija se u klišeima antičke drame – od odnosa prema porodici, preko stava prema životu, sve do monopolske pozicije u životu grada – i otud se može nametnuti ideja da je upravo on poslužio autoru za reaktualizaciju, reinterpretaciju i rekontekstualizaciju određenih činilaca tog predloška u našem trenutku. No, i pored negativnih osobina, ovaj junak poseduje pozitivne crte koje ga vraćaju u domen stvarnosti i realističnog pripovedanja, mada ga autor, kad god se odveć približi uobičajenim okvirima romanesknog stvaralaštva, odvede u nekom neočekivanom pravcu u kojem Heuris dodatno učvršćuje svoju autentičnost.

Veliki broj mahom kratkih epizoda ove dvojice junaka nastavljaju se jedna na drugu u dopunjujućem ritmu i tvore narativ fragmentarne prirode koji je neophodno pomno pratiti ne bi li se doprelo do njegove suštine. Povremeno se stiče utisak da su pojedine epizode nepotrebno opširne i kao da odvlače pažnju od autorskih namera, dok je u drugima akcenat stavljen na humorne replike i (ne)prilike junaka koji traže mogućnost da se istaknu. Drugde pak Kajtez se opredeljuje za fingiranje dramskog teksta, navodeći koji junak govori, uvodi didaskalije i daje likovima mogućnost potpuno slobodnog obraćanja. Najzad, takav pristup stvaralačkom procesu u kojem se forsira dekonstrukcija svih ustaljenih formi i obrazaca kulminira završnim segmentima romana naslovljenih „lokalne vesti“ i „nekoliko godina kasnije: inflorescencija“ koji imaju ulogu raspleta iz dramske forme i koji nude novi uvid u karakterizaciju junaka i spisateljske zamisli.

Budući da je nesumnjivo reč o svojevrsnom eksperimentalnom delu (pojednostavljeno rečeno, postmodernom romanu s primesama društvenog, porodičnog i angažovanog romana), postavlja se pitanje kakva se recepcija romana *Stalna postavka* može očekivati u budućnosti. S jedne strane, jasno je da se radi o rukopisu koji verovatno neće stići do široke publike i velikog kritičarskog odjeka, i koji će moguće izazvati burnu reakciju onih koji očekuju pripovedanje u zacrtanim, predvidljivim okvirima. S druge, čitaoci koji od ranije prate Miodraga Kajteza primetiće da se radi o svojevrsnom iskoraku kojem je, pre svega, potrebno razumevanje onih koji imaju afiniteta prema ovakvoj vrsti književnosti, ma koliko ih zaista bilo.